

УДК 94:329(477.83/.86)1935/1938

К 63

Ярослав КОМАРНИЦЬКИЙ

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ МУДРОГО (1935 – 1938)

Досліджується діяльність В.Мудрого як лідера Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) та голови Української парламентської репрезентації (УПР) у польському сеймі, показано його роль у налагодженні українсько-польських взаємин, протистоянні політиці асиміляції українців у другій половині 1930-х рр. Доведено, що В.Мудрий у польському парламенті виступав на захист національних прав та інтересів українців не тільки Галичини, а й поза її межами, незалежно від їхніх поглядів і переконань.

Ключові слова: Василь Мудрий, УНДО, УПР, українсько-польські відносини, вибори.

Василь Мудрий належить до найвідоміших західноукраїнських діячів міжвоєнного періоду в Галичині. Він очолював найвпливовіші часопис “Діло” та УНДО, був віце-маршалком польського сейму та заступником голови “Просвіти”. В.Мудрий скеровував спільноту на утвердження національної єдності, формування української еліти з державницьким мисленням. Тому вивчення досвіду людей, які були організаторами та учасниками національно-визвольних рухів першої половини ХХ ст., дає можливість краще зрозуміти сутність сучасного етапу українського державотворення та формування громадянського суспільства. Значення дослідження зростає з необхідністю вивчення досвіду пошуку компромісів В.Мудрого із польською владою та діяльності Української парламентської репрезентації для сучасних політичних процесів в Україні.

© Комарницький Ярослав, 2010

Питання міжнаціональних антагонізмів у Західній Україні в міжвоєнний період висвітлив професор С.Макарчук, котрий дійшов висновку, що спроби українців налагодити конструктивне співробітництво з польською владою не могли бути успішними, оскільки “уряд не був зацікавлений в успіху українських починань на будь-якій ниві” [11, 17]. Про це ж ідеться й у дослідженнях Л.Зашкільняка [6]. Проблеми українсько-польського політичного компромісу в діяльності УНДО та вирішення українського питання урядами Польщі розкривають публікації М.Швагуляка “Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (З історії Контактного Комітету. 1937 – 1939 роки)” [21], М.Кучерепи “Національна політика Другої Речіпосполитої щодо українців (1919 – 1939 рр.)” [10], В.Комара “Українське питання” в політиці урядів Польщі (1926 – 1939 рр.)” [8] та ін. Серед закордонних дослідників необхідно відзначити статтю Т.Пльонки про парламентську діяльність В.Мудрого [28].

Мета статті – проаналізувати політичну діяльність лідера УНДО В.Мудрого у польському сеймі, захист ним національних інтересів і прав українців та проведення політики “нормалізації” українсько-польських взаємин у 30-х рр. ХХ ст.

Остаточо В.Мудрий, як і багато провідних діячів УНДО, дійшли переконання щодо компромісу з польським урядом після “конституційного перевороту” у березні – квітні 1935 р. З ініціативою поновлення переговорів виступила польська влада. Як наслідок, переговори польських урядових чинників з УНДО завершилися 29 травня 1935 р. зустріччю міністра внутрішніх справ М.Зиндрама-Косьцялковського з В.Мудрим, О.Луцьким і В.Целевичем [III, 2]. У їхньому результаті започатковано політику, що отримала назву “нормалізації” польсько-українських взаємин [14, 3]. У статті “Що таке нормалізація” В.Мудрий писав: “Переговори з урядом у 1935 р. не довели до ніякої угоди, тільки до узгоднення платформи політичних змагань і політичної боротьби українського населення за повноту своїх прав у Польщі” [14, 3].

Згідно з усними домовленостями, польський уряд гарантував українцям місця у майбутньому парламенті. Рішення УНДО про участь у виборах було прийнято на засіданні Центрального комітету (ЦК) УНДО 8 червня 1935 р., а також обговорювалося 6 липня 1935 р. на засіданні Народного Комітету (НК), де головував В.Мудрий [15, 1]. НК висловив довіру партійному проводу і прийняв ухвалу взяти участь у виборах до сейму та сенату [III, 5 – 6]. Як переконаний соборник, В.Мудрий уважав тодішній стан справ перехідним і закликав не сподіватися на швидке розв'язання всіх проблем, а готуватися до важкої праці й боротьби “за кожну навіть найдрібнішу позицію” [13, 4].

Вибори поділили українське суспільство: частина населення пішла за УНДО і підтримала порозуміння з владою, інша – залишилася на непримиренних позиціях щодо Польської держави. Проте більшість ЦК угоду схвалила. Провід УНДО визначив у погоджених з польською владою округах кандидатів до парламенту. В.Мудрий як кандидат у депутати проводив передвиборчі наради з представниками громад, виступав на вічах [5]. Загалом, у виборах 8 вересня 1935 р. УНДО здобуло 13 мандатів до сейму, Українська національна обнова (УНО) – один. До сенату обрано трьох українців: двох від УНДО і одного від УНО, ще двох сенаторів від УНДО призначив президент Польщі Ігнацій Мосціцький [17, 1]. 2 жовтня 1935 р. була сформована Українська парламентська репрезентація, головою якої обрано В.Мудрого. Курс на “нормалізацію” українсько-польських стосунків остаточно закріплено на засіданні ЦК УНДО 12 жовтня 1935 р. Д.Левицький подав у відставку і головою партії обрано прибічника курсу “нормалізації” В.Мудрого [V, 39].

26 листопада 1935 р. Рада Міністрів Польщі за присутності голови УНДО В.Мудрого на своєму засіданні розглянула “Українські постулати” і вирішила задовольнити деякі з них, які стосувалися тільки Східної Галичини [1, 278]. Водночас УНДО висунуло до уряду вимоги, які було викладено 6 грудня 1935 р. на засіданні сейму у програмній промові В.Мудрого: “На чолу наших політичних змагань у Польщі висуваємо постулат територіальної автономії для всіх українських земель у Польщі”.

Це була програма-максимум, а серед “ближчих постулатів” В.Мудрий назвав унормування парцеляції земель і негайне припинення колонізації східних земель поляками; створення робочих місць для безробітних на селі; забезпечення прав української мови в державних установах, публічних інституціях і самоврядуванні; відновлення державних шкіл з українською мовою навчання; заснування українського університету; найширшу амністію для політичних в’язнів [24, 98 – 100].

Своєю чергою польський уряд зробив декілька кроків назустріч українцям. В.Мудрого обрали одним із п’яти віце-маршалків сейму. Оголошено амністію українським в’язням. Хоча уряд продовжував декларувати обіцянки щодо виконання українських вимог, політика дискримінації українців продовжувалася, а питання територіальної автономії навіть не розглядалося. З огляду на це, у середині 1936 р. розпочалася криза у політиці “нормалізації”. На засіданні УПР 13 – 14 липня прийнято заяву, в якій зазначалося, що нормалізаційний курс не всюди виявився у змінах на краще [3, 1]. А 2 грудня 1936 р., аналізуючи результати українсько-польського порозуміння за рік, голова УПР на пленарному засіданні сейму зазначив, що з українського боку за цей час було зроблено все можливе. “Тим часом бачимо, – продовжував В.Мудрий, – що в польській практичній політиці переважає думка, що Річпосполита є одноцільною польською національною державою, та що з огляду на це не треба задавати собі багато труду і змагань для справедливої і позитивної розв’язки національних проблем” [IX, 9]. Наводячи факти невиконання польською владою домовленостей, В.Мудрий розкритикував польську земельну політику, яка форсувала і форсує колонізацію Галичини [25, 43]. З огляду на це, 2 грудня 1936 р. за підписом В.Мудрого надіслано інструкції до народних повітових комітетів щодо проведення антиколонізаційних земельних акцій у грудні вказаного року [IV, 3, 4]. Учасники віч вимагали від польського уряду виконання закону від 28 грудня 1925 р. про проведення парцеляції на користь українського народу, припинення передачі землі колоністам тощо [VI, 18 – 19, 71, 81 – 83].

У 1937 р. очікування і надії багатьох українських політиків переросли у розчарування, яке дедалі більше набирало характеру невдоволення. У липні 1937 р. скликано крайову нараду УНДО, на якій розгорнулася гостра дискусія щодо перспектив подальшої політики. Представники опозиції у складі Д.Левицького, В.Кузьмовича, С.Барана та інших вимагали від керівництва партії заявити про банкрутство “нормалізації”, а в сеймі і сенаті перейти до рішучої опозиції. На противагу їм, В.Мудрий, В.Целевич та інші не заперечували тверджень про відсутність позитивних результатів нормалізації, але висловилися за її продовження, посилаючись при цьому на зацікавленість українців Польщею як потенційним військовим союзником у боротьбі проти СРСР.

4 – 5 січня 1938 р. відбувся V з'їзд УНДО, який відкрив та виступив із політичним рефератом голова партії В.Мудрий. І хоча з'їзд не підтримав опозицію, яка виступила проти суміщення посад голови УНДО і голови УПР однією особою, тобто В.Мудрим, він підготував основу для досягнення компромісу, доручивши ЦК УНДО, до якого ввійшло і п'ять членів опозиції, розробити відповідний документ [1, 45 – 56]. Промовці на з'їзді протестували проти колонізаційної та колонізаційної політики польської влади на українських землях та закликали до об'єднання всіх національних сил. Усвідомлення правдивості закидів учасників з'їзду щодо невиконання польською владою своїх обіцянок змусили В.Мудрого 23 лютого 1938 р. виступити із заявою на пленарному засіданні сейму, що УПР утримується від участі в голосуванні над бюджетом [26, 62]. Становище українського народу в Польщі розглядалося на засіданні ЦК УНДО 7 травня 1938 р. Після виступу В.Мудрого дискусія тривала сім годин. У підсумку ЦК схвалив Декларацію про становище українців у Польській державі, де констатувалося, що за три роки політика “нормалізації” не принесла позитивних результатів з вини польської сторони, підтверджено курс на запровадження територіальної автономії для Східної Галичини [29, 169].

У вересні 1938 р. президент І.Мосьціцький несподівано розпустив парламент і призначив нові вибори на листопад

вказаного року. Остаточне голосування щодо виборів відбулося на засіданні ЦК УНДО 29 вересня 1938 р. Після тривалої дискусії більшість членів ЦК проголосували за участь у виборах 13 листопада 1938 р. [II, 151]. Завдяки виборчій угоді був збережений статус-кво з 1935 р. – кількісне представництво українських партій у сеймі і сенаті залишилося незмінним.

Складна політична ситуація у краї, загострення українсько-польських взаємин, діяльність Контактного комітету, а також події на Закарпатті позначилися на політичній позиції лідерів УНДО, що спонукало В.Мудрого до нових рішучих політичних кроків, зміни оцінок і орієнтирів. Він почав виступати з трибуни сейму з гострою критикою правлячого табору та його національної політики. Поділяємо думку Я.Дашкевича, який зазначив: “Наївно вважати, що їхній характер залежав від підкореного українського народу” [2, 26]. В.Мудрого повторно обрано віце-маршалком, але тепер його кандидатуру пропонувала не президія, як у 1935 р., а депутати із залу [23, 156].

Часопис “Національна політика”, аналізуючи працю УПР на чолі з популярним у Варшаві В.Мудрим, писав: “Гло і атмосфера, в якій довелося їй діяти – невдячні, напружені, непривабливі... Незважаючи на це, в УПР не було зневіри і розгубленості, всі працювали для добра українського народу” [20, 6]. Якщо не було можливості представникам УПР відвернути ухвалення того чи іншого закону, то вони завжди протестували проти нього, аби польська влада не могла заявляти, що “в нас все діється за згодою українців і що вони своєю долею цілком задоволені” [VII, 155].

Виступи В.Мудрого у парламенті були не єдиною формою його праці. Він прагнув застосовувати у політично-парламентській діяльності різноманітні методи впливу на владу, зокрема: інтерпеляції (запити), звернення, скарги, особисті зустрічі з представниками польського уряду. Польська влада зважала на думку й позицію голови УНДО і УПР, хоч не раз він говорив їм правду у вічі, розуміючи, що за ним стоять народні маси. Незважаючи на боротьбу між українськими політичними силами, В.Мудрий у польському

сеймі був виразником і захисником усього українського громадянства, яке проживало в Польській державі. Він засуджував фізичні розправи над українськими патріотами, як міг допомагав їм, незалежно від їхніх політичних переконань. Прикладом може бути захист В.Мудрим провідного активу крайової езекутиви Організації українських націоналістів (ОУН) на західноукраїнських землях. Зі спогадів М.Коржана: “Восени 1938 р. він (В.Мудрий – *Я.К.*) звернувся зі запитом до польського міністра правосуддя, домагаючись подання місця перебування ряду осіб, які перед більше як 18 місяцями були арештовані, і їхні родини не знають донині, де вони перебувають. Після тої інтерпеляції нас вислано до різних тюрем в Польщі” [9, 548 – 550]. Були також запити, пов’язані із конфіскацією землі, побиттям, зловживаннями на виборах [X, 58, 71 – 72]. Ще в січні 1936 р., аналізуючи діяльність УПР, В.Мудрий зазначав, що на перший план висуваються приватні питання [12, 1]. Так, завдяки сприянню голови УПР Міністерство закордонних справ прийняло на роботу двох українців: Степана Левинського і Романа Олесницького [7, 272]. Він разом із українськими депутатами наполегливо намагався впливати на польські урядові структури з метою захисту української освіти, кооперативного руху, громадського життя, науки, мистецтва. Для цього В.Мудрий зустрічався із представниками різних рівнів польської влади, зокрема прем’єрами М.Косьцялковським та Ф.Славой-Складковським [4]. В.Мудрий проводив засідання УПР, на яких аналізувався нормалізаційний курс. У складі польської делегації він був учасником багатьох конференцій. Про прозорість у діяльності українських послів може свідчити повідомлення у пресі скарбника УПР Д.Великановича про їхні заробітні плати. Після сплати податку та різних відрахувань члени УПР станом на січень 1936 р. отримували найбільшу суму 571 злотий, а віце-маршалок В.Мудрий – 714 злотих [22, 3].

УПР, очолювана В.Мудрим, активно відстоювала інтереси українців не тільки Галичини, а й поза її межами. У жовтні 1936 р. ЦК УНДО прийняв постанови, де ішлося, що партія дбатиме про консолідацію та активізацію антикомуністичних сил і

проводитиме планову діяльність [19, 1]. Так, 12 січня 1938 р. на засіданні комісії закордонних справ сейму В.Мудрий стверджував, що українці у радянській Україні переживають нечувані фізичні й духовні тортури, та висловив протест проти тих методів гноблення і знищення українського народу [18, 2].

Для В.Мудрого був дуже важливим зв'язок з краєм. Із цією метою він проводив наради з інтелігенцією та політичним активом на місцях. Тільки у жовтні 1936 р. В.Мудрий провів три наради партійного активу: у Тернополі, Мостиськах та Коломиї [16, 3]. Багато уваги голова об'єднання приділяв політичній підготовці своїх членів. Як зазначено у звіті народної організації у Львові за 1933 – 1936 рр., у центральному офісі УНДО щочетверга для “членів дільницьких старшин і гостей” В.Мудрий, В.Целевич, Ю.Пеленський, Л.Макарушка, В.Кузьмович та ін. проводили двогодинні виступи з ґрунтовними політичними рефератами, які збирали чималу аудиторію [VIII, 6, 19].

Отже, політична і парламентська діяльність В.Мудрого відіграла важливу роль у пропаганді ідеї державної самостійності України, у протистоянні політиці асиміляції українців, у збереженні традицій багатопартійної демократії, формуванні громадянського суспільства. А політика нормалізації українсько-польських відносин не могла бути успішною тому, що суттю курсу офіційної політики польського уряду щодо українського питання залишалася асиміляція українців.

Перспективним для дальшого дослідження теми є вивчення діяльності В.Мудрого напередодні Другої світової війни.

Джерела та література

I. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 2723.

II. ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 939.

III. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф. 3. – Оп. 2. – Спр. 436.

IV. ДАТО. – Ф. 3. – Оп. 2. – Спр. 527.

V. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 2397.

VI. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 2789.

VII. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 3457.

VIII. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУ у Львові). – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 177.

IX. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 525.

X. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 779. – Оп. 1. – Спр. 33.

1. Васюта І. К. Політична історія Західної України (1918 – 1939). – Львів : Каменяр, 2006. – 335 с.

2. Дашкевич Я. Шляхи подолання упереджень: перешкоди нормалізації польсько-українських стосунків // Україна – Польща. Історична спадщина і суспільна свідомість. – Вип. 1. – К., 1993. – С. 23 – 29.

3. Дводенне засідання Української Парламентарної Репрезентації. (Комунікат У.П.Р.) // Діло. – 1936. – 16 липня. – Ч. 157. – С. 1.

4. Див.: Представники У.П.Р. у прем'єра М. Косцялковського // Діло. – 1936. – 21 січня. – Ч. 14. – С. 1; Представники У.П.Р. у прем'єра ген. Складковського // Діло. – 1936. – 9 жовтня. – Ч. 227. – С. 1.

5. Див.: Передвиборче віче у Судовій Вишні // Діло. – 1935. – 6 вересня. – Ч. 237. – С. 4; Передвиборча нарада в Городку // Діло. – 1935. – 7 вересня. – Ч. 238. – С. 5.

6. Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920 – 1939 рр.) // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1920 – 1939): Матеріали міжнар. наук. конф., Дрогобич, 8 – 9 жовтня 2004 р. / Упорядн. В.Футала. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 34 – 45.

7. Кедрин І. Життя – Події – Люди: Спомини і коментарі. – Нью-Йорк: Видавнича кооператива “Червона Калина”, 1976. – 724 с.

8. Комар В. “Українське питання” в політиці урядів Польщі (1926 – 1939 рр.) // Укр. іст. журнал. – 2001. – № 5. – С. 120 – 128.

9. Коржан М. Фрагмент діяльності ОУН на північних землях Західної України // Євгена Коновалець та його доба. – Мюнхен : Видання фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 537 – 551.

10. Кучерепа М. Національна політика Другої Речіпосполитої щодо українців (1919 – 1939 рр.) // Україна – Польща: важкі питання: матеріали II міжнар. семінару істориків [“Українсько-польські відносини в 1918 – 1947 роках”], (Варшава, 22 – 24 травня 1997). – Варшава : Світовий союз воїнів Армії Крайової. Об'єднання українців у Польщі, 1998. – С. 11 – 28.

11. Макарчук С. Міжнаціональні антагонізми в суспільстві Західної України в переддень вересня 1939 року // 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції

23 – 24 вересня 1999 р. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – С. 6 – 20.

12. Мудрий В. На нових дорогах // Діло. – 1936. – 6 січня. – Ч. 5. – С. 1 – 2.

13. Мудрий В. Повиборчі рефлексії // Шлях нації. – Львів. – 1935. – 1 жовтня. – Ч. 6. – С. 4.

14. Мудрий В. Що таке нормалізація // Свобода. – Львів. – 1938. – 2 січня. – Ч. 1. – С. 3.

15. Народи Народнього Комітету // Діло. – 1935. – 7 липня. – Ч. 177. – С. 1.

16. Організаційна праця У.Н.Д.О в жовтні 1936 // Діло. – 1936. – 7 листопада. – Ч. 252. – С. 3.

17. По виборах // Діло. – 1935. – 25 вересня. – Ч. 255. – С. 1 – 2.

18. Проти поневолення людини. Промова Голови У.П.Р. п. Василя Мудрого на Комісії Закордонних Справ Союму в дні 12 січня 1938 р. в дискусії над експозе Міністра Закордонних Справ // Свобода. – 1938. – 23 січня. – Ч. 3. – С. 2.

19. Проти розкладової роботи комунізму. Резолюції Центрального Комітету УНДО прийняті дня 10 жовтня ц. р. // Діло. – 1936. – 14 жовтня. – Ч. 231. – С. 1.

20. Сойм і Сенат. Політичний антракт у парламенті // Національна політика. – 1939. – 9 квітня. – Ч. 14. – С. 6.

21. Швагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (3 історії Контактного Комітету. 1937 – 1939 роки) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. ССХХVIII. Праці Історично-філософської секції / Ред. О. Купчинський. – Львів, 1994. – С. 207 – 248.

22. Щоби не ширилося баламутство // Діло. – 1936. – 4 січня. – Ч. 4. – С. 3.

23. Brzoza C. Ukraińska reprezentacja parlamentarna w II Rzeczypospolitej // Krakowskie zeszyty ukrainjznawcze. – Kraków. – 1992/1993. – Т. I/II. – S. 153 – 165.

24. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja IV / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. – 4 posiedzenia w dniach 5 i 6 grudnia 1935 r. – Ł. 1 – 146.

25. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja IV / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. – 30 posiedzenia w dniach 2 grudnia 1936 r. – Ł. 1 – 127.

26. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja IV / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. – 75 posiedzenia w dniach 23 lutego 1938 r. – Ł. 1 – 99.

27. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja V / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. – 3 posiedzenia w dniach 3 grudnia 1938 r. – Ł. 1 – 109.

28. Płonka T. Działalność parlamentarna Wasyla Mudrego w latach 1935 – 1939 // Biuletyn Ukrainoznawczy. – 2003. – № 9. – S. 67 – 82.

29. Szumiło M. Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie I Senacie RP (1928 – 1939): zarys problemu / Mirosław Szumiło // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze, 2002. – Z. 13/14. – S. 153 – 170.

Комарницький Ярослав. Політична діяльність Василя Мудрого (1935 – 1938). Исследуется деятельность В.Мудрого как лидера Украинского национально-демократического объединения и председателя Украинской парламентарной репрезентации в польском сейме, показана его роль в налаживании украинско-польских взаимоотношений, противостоянии политике ассимиляции украинцев во второй половине 1930-х гг. Доказано, что В.Мудрый в польском парламенте выступал в защиту национальных прав и интересов украинцев не только Галичины, но и за ее пределами, независимо от их взглядов и убеждений.

Ключевые слова: Василий Мудрый, УНДО, УПР, украинско-польские отношения, выборы.

Komarnytskyi Yaroslav. Political activity of Vasyl Mudryi in 1935 – 1938. The activity of V. Mudry as a leader of the Ukrainian National Democratic Alliance and chairman of Ukrainian Parliamentary Representation in the Polish parliament has been studied. His role in the establishment of the Ukrainian-Polish interrelations and opposition to politics of assimilation of Ukrainians in the second half of 1930s has been shown. It has been proved that in the Polish parliament V. Mudry defended national rights and interests of the Ukrainians not only from Galicia, but also beyond, regardless of their views and beliefs.

Key words: Vasyl Mudryi, Ukrainian National Democratic Alliance (UNDO), Ukrainian Parliamentary Representation (UPR), Ukrainian-Polish relationship, elections.